

**Victoria
Mas**

**Bál
šialených
žien**

ODEON

Victoria Mas

Bál šíalených žien

Victoria Mas

Bál šíalených žien

Preložila Andrea Černáková

ODEON

Victoria Mas
LE BAL DES FOLLES

Copyright © Edition Albin Michel - Paris 2019

Translation © 2020 by Andrea Černáková

Jacket design © 2020 by Nikola Janíčková

Slovak edition © 2020 by IKAR, a.s.

ISBN 978-80-551-7339-9

1

Geneviève

3. marec 1885

„Louise, je čas.“

Geneviève jednou rukou sťahuje prikrývku zo spiacoho tela. Na úzkom matraci sa ukazuje do kľbka schúlená dievčina, na vankúši sa vlnia jej husté tmavé vlasy, ktoré jej čiastočne zahaľujú tvár. Cez pootvorené ústa Louise potichu chrapká. Nepočuje ostatné ženy, ktoré už vstali. Medzi radmi železných postelí v spoločnej spálni sa vystierajú ženské postavy, spleťujú si vlasy do drdolov, zapínajú si gombíky na ebenovočiernych šatách, ktoré si obliekli na priesvitné nočné košieľky, a potom sa pod prísny dohľadom ošetrovateliek vyberú monotónnym krokom do jedálne. Cez zahmlené okná k nim nesmelo prenikajú slnečné lúče.

Louise vstáva ako posledná. Každé ráno ju z posteľe vyženie buď niekto z personálu, alebo niektorá chovankyňa ústavu. Súmrak víta vždy s úľavou. Zaspí hneď a tak tvrdo, že nemáva nijaké sny. Iba v spánku zabúda na to, čo sa jej stalo, a neznepokojuje sa tým, čo má prísť. Iba v spánku si dokáže oddýchnuť od udalostí, ktoré ju sem pred tromi rokmi priviedli.

„Louise, vstávaj! Čakáme na teba.“

Geneviève potrasie adolescentku za plece, až napokon otvorí jedno oko. Najprv ju prekvapí, že pri posteli stojí Stará, ako ju choromyseľné chovankyne prezývajú, potom z nej vyletí: „Idem na prednášku!“

„Priprav sa, už si dosť spala.“

„Áno!“

Dievča z postele vyskočí na rovné nohy a schmatne zo stoličky čierne vlnené šaty. Geneviève o krok ustúpi a pozoruje ju. Pohľadom skúma jej náhlivé gestá, neisté pohyby hlavy, zrýchlený dych. Louise mala včera záchvat, v žiadnom prípade nesmie pred dnešnou prednáškou dostať ďalší.

Chovankyňa si rýchlo zapína gombíky na golieri šiat a otočí sa k hlavnej ošetrovateľke. Večne vypnutá v bielej rovnošate a so svetlými vlasmi upravenými do drdola v nej vyvoláva rešpekt. Rokmi si Louise nakoniec privykla na Genevièvinu prísnosť. Nedalo sa jej vyčítať, že by bola nespravodlivá alebo zákerná, jednoducho len nevzbudzovala náklonnosť.

„Takto, pani Geneviève?“

„Rozpusti si vlasy. Doktorovi to tak viac vyhovuje.“

Louise oblúkom zdvihne ruky k drdolu, ktorý si narýchlo urobila, a vykoná, čo sa od nej žiada. Dospieva proti svojej vôli. V šestnástich rokoch sa stále správa ako dieťa. Vyvinula sa prirýchlo, prsia a boky sa jej vytvarovali už v dvanástich, no nikto ju nevaroval pred dôsledkami tohto rozmaru prírody. Z očí sa

jej pomaly vytrácala nevinnosť, hoci nie celkom, pretože sa v jej prípade ešte dá dúfať v to najlepšie.

„Mám trému.“

„Ak sa pekne podvolíš, pôjde to dobre.“

„Áno.“

Obe ženy prejdú nemocničnou chodbou. Cez okná preniká ranné marcové svetlo a odráža sa od dlažby – je to príjemné svetlo, ktoré ohlasuje príchod jari a bál na tretí štvrtok pôstu, svetlo, ktoré vzbudzuje úsmev a nádej na skorý odchod.

Geneviève cíti, že je Louise nervózna. Dievčina má sklonenú hlavu, kráča s rukami spustenými pozdĺž tela a zrýchlene dýcha. Chovankyne z oddelenia sa vždy obávajú osobného stretnutia so Charcotom, tým viac, ak sa majú samy zúčastniť na prednáške. Je to zodpovednosť, ktorá ich presahuje, odhalenie, ktoré ich máta, tieto ženy, ktoré sa nikdy v živote nedostali na výsledie, nechápu prejavovaný záujem o ne až do takej miery, že by mohli stratiť pevnú pôdu pod nohami – opäť.

Ešte niekoľko chodieb a lietacích dverí a budú v hale, ktorá vedie do posluchárne. Čaká tu hŕstka lekárov a medikov. Pripravení so zápisníkmi a perami v ruke, fúzy im štekli vrchné pery, stoja vzpriamene v čiernych oblekoch a bielych košeliach, keď sa zrazu všetci otočia k subjektu dnešného skúmania. Lekárskym okom si Louise obhliadajú, akoby videli aj cez

šaty. Pod ich voyeurským pohľadom dievčina nakoniec sklopí zrak.

Spoznáva len jednu tvár - Babinského. Doktorov asistent podíde k Geneviève.

„Sála bude čoskoro plná. Začneme o desať minút.“

„Budete v súvislosti s Louise ešte niečo potrebovať?“

Babinski si duševne chorú pacientku premeria od hlavy po päty.

„Takto je to postačujúce.“

Geneviève kývne hlavou a chystá sa odísť. Louise zachytí neisté kroky za chrbtom.

„Vrátite sa po mňa, pani Geneviève, však?“

„Ako vždy, Louise.“

Geneviève zozadu pozoruje poslucháreň. Z drevených lavíc sa ozývajú hlboké hlasy a naplňajú sálu, ktorá ani nevyzerá ako nemocničný priestor a pripomína skôr múzeum alebo kabinet s kuriozitami. Múry aj strop zdobí množstvo fascinujúcich malieb a rytín, na ktorých vidieť orgány ľudského tela, rôzne výjavy, na ktorých sa striedajú anonymné postavy, nahé či oblečené, vystrašené či stratené. Pri laviciach sa nachádzajú ťažké skrine. Ohlodané časom ukazujú za sklenenými dvierkami všetko, čo si môže nemocnica nechať na pamiatku: lebky, holenné kosti, stehenné kosti, lonové kosti, tucty fliaš, busty z kameňa a kadejaké inštrumenty. Už samotným vzhľadom miestnosť prítomným sľubuje, že tu zažijú čosi výnimočné.

Geneviève pozoruje publikum. Niektoré tváre sú jej známe, spoznáva lekárov, spisovateľov, novinárov, medikov, politikov, umelcov. Všetci, či už uverili alebo zostávajú skeptickí, horia zvedavosťou. Cíti sa hrdá. Hrdá, že jediný človek v Paríži dokáže vzbudiť toľký záujem a každý týždeň zaplní lavice posluchárne. A už aj sám prichádza na scénu. Sála stíchne. Doktor Charcot nenútené predstúpi pred publikum, ktoré fascinovane hľadá na jeho korpulentnú a zároveň dôstojnú postavu. Predĺženým profilom tváre pripomína eleganciu a vznešenosť gréckych sôch. Má prísny a tajomný pohľad lekára, ktorý už roky študuje ženy odvrhnuté rodinou i spoločnosťou, a to v stave ich najhlbšej zraniteľnosti. Vie o nádeji, ktorú vzbudzuje v týchto choromyseľných ženách. Vie, že celý Paríž pozná jeho meno. Získal vplyv a už dlho ním narába s presvedčením, že to má jedinou príčinu - jeho talent, vďaka ktorému medicína napreduje.

„Dobrý deň, páni. Vďaka, že ste prišli. Nasledujúca prednáška je ukážkou hypnózy na pacientke, ktorá trpí vážnou hystériou. Má šestnásť rokov. Počas pobytu v nemocnici Salpêtrière sme u nej za tri roky zaznamenali viac ako dvesto hysterických záchvatov. Uvedením pacientky do hypnózy môžeme tieto záchvaty vyvolať a študovať ich symptómy, prostredníctvom ktorých sa dozvieme viac o fyziologických procesoch hystérie. Práve vďaka pacientkam ako Louise môže medicína a veda napredovať.“

Geneviève sa pousmeje. Vždy, keď vidí, ako sa tento muž obracia na divákov, ktorí sa už nevedia dočkať ukážky, spomenie si na jeho začiatky na oddelení. Bola pri tom, keď študoval, robil si poznámky, ošetroval, pátral, objavoval to, čo nik pred ním neobjavil, rozmýšľal, ako ešte nik dovtedy nerozmýšľal. Profesor Charcot je stelesnením medicíny v celej jej integrite, celej pravdivosti, celej užitočnosti. Načo velebiť bohov, keď existujú ľudia ako Charcot? Nie, to nie je presné – neexistuje nikto iný ako Charcot. Cíti sa hrdá, áno, hrdá a privilegovaná tým, že už takmer dvadsať rokov prispieva k práci a úspechom najznámejšieho neurológa v Paríži.

Babinski privedie Louise pred publikum. Dievčina, ktorú ešte pred desiatimi minútami ovládala tréma, zmenila postoj – plecica má zatlačené dozadu, hrud' vypnutú, bradu dohora. Takto predstupuje pred divákov, ktorí čakajú len na ňu. Už sa nebojí – je to jej chvíľa slávy a uznania. Pre ňu a pre majstra.

Geneviève pozná každú časť rituálu. Najprv kyvadlo, ktoré sa pomaly hojdá pred Louisinou tvárou, jej modrý pohľad znehybnie, potom zaznie ladička a dievča odpadne, pričom jej letargické telo len tak-tak zachytia dvaja ošetrovatelia. Louise má zatvorené oči a podriaďuje sa každému pokynu, začína jednoduchými pohybmi, dvíha ruku, otočí sa okolo vlastnej osi, pokrčí nohu ako poslušný vojačik. Potom na požiadanie zopne ruky ako pri modlitbe, zdvihne hlavu, akoby

prosila nebesá, napodobňuje ukrižovanie. To, čo najprv vyzeralo ako obyčajná ukážka hypnózy, postupne prechádza do veľkého predstavenia, „*fázy veľkých pohybov*“, ako poučuje Charcot. To je už Louise na zemi a nikto jej nič neprikazuje. Samovoľne sa hýbe, krčí ruky aj nohy, telo sa jej zmieta zboka nabok, pretáča sa na chrbát, na brucho, potom jej chodidlá a ruky stuhnú v kŕči, tvár sa jej skriví, nevedno, či od bolesti, alebo od pôžitku, grimasy umocňuje aj chrapľavý dych. Každá, čo i len trocha poverčivá osoba by povedala, že túto dievčinu posadol diabol, niektorí zhromaždení sa veru aj nenápadne prežehnali... V poslednom kŕči sa prevráti na chrbát, zatlačí bosé chodidlá a hlavu do podlahy a zvyšok tela vysunie dohora, čím vytvorí od krku až po kolená poloblúk. Tmavými vlasmi zmetie prach z pódia, pričom jej chrbát v tvare prevráteného účka praská od vypätia. Diváci v nemom úžase sledujú, ako po vyvolanom záchvate padne na zem, až to zaduní.

Práve vďaka pacientkam ako Louise môže medicína a veda napredovať.

Za múrmi nemocnice Salpêtrière sa návštevníci salónov a kaviarní dohadujú, ako asi vyzerá to Charcotovo oddelenie, známe pod názvom *oddelenie hysteriek*. Všetci si predstavujú nahé ženy, ako pobehujú po chodbách, tlčú hlavami o dlážku, rozťahujú nohy, aby obšťastnili imaginárnych milencov, a od svitu do mrku len z plného hrdla kričia. Nechýbajú ani opisy

šialených žien, ich tiel, ktoré sa pod bielymi obliečkami zmietajú v kľúčoch, opisy grimás na strapatých hlavách, opisy tvárí starých žien, tučných žien, škarých žien, žien, ktoré treba bezpodmienečne držať bokom, hoci nikto nevie presne pomenovať príčinu ich izolácie, pretože nie sú útočné a nespáchali nijaký zločin. Všetkých týchto ľudí, bez ohľadu na to, či pochádzajú z vyšších kruhov, alebo patria k pracujúcej vrstve, desí aj tá najmenšia výstrednosť a pomyslenie na choromyseľné ženy v nich vyvoláva hriechu zvedavosť a živí obavy. Šialenosť ich fascinuje a vzbudzuje v nich hrôzu. Toho dňa by však dopoludňajšia návšteva oddelenia bola pre každého z nich len sklamaním.

Vo veľkej spoločnej spálni sa ženy pokojne venujú každodenným činnostiam. Niektoré vytierajú dlážku medzi posteľami a pod nimi, iné sa nad lavórom narýchlo umývajú studenou vodou, ďalšie, zmorené únavou a myšlienkami, ležia na posteli a odmietajú s kýmkoľvek konverzovať. Sú tu aj také, čo si češú vlasy, šepkajú si čosi len tak samy pre seba, cez okno pozorujú, ako park s poslednými zvyškami snehu zaplavuje svetlo. Sú tu všetky vekové kategórie od trinásť do šesťdesiat rokov, sú tu tmavovlásky, svetlovlásky aj ryšavky, ženy chudé aj tučné, sú oblečené tak, akoby boli v meste, a pohybujú sa spôsobne. Nič nesvedčí o skazených mravoch, o ktorých sa vonku fantazíruje, a spoločná spáľňa pripomína skôr sanatórium než krídlo s hysterkami. Až pri pohľade zblízka sa ukážu

poruchy - tu je pokrivená ruka zaťatá v päšť, tam ramedno křčovito pritlačené k hrudníku alebo viečka, ktoré sa mihocú rýchlosťou motýlich krídel, niektoré ženy na vás civia len jedným okom, pretože viečko na druhom majú stále privreté. V miestnosti nesmú zaznieť nijaké plechové zvuky či zvuky pripomínajúce ladičku, niektoré chovankyne by inak okamžite upadli do kataleptického stavu. Jedna z nich neustále zíva, iná sa nevie zbaviť nekontrolovaných pohybov, narazíte tu na pohľady zničené, neprítomné či ponorené do najhlbšej melanchólie. No a sem-tam sa dostaví aj onen povestný záchvat hystérie a rozvíri život v spoločnej spálni, ktorá sa iba dočasne vznáša na vlnách pokoja - na posteli či na zemi sa krčí ženské telo, napína sa, zápasí s neviditeľnou silou, bojuje, krúti sa, zvíja, pokúša sa uniknúť svojmu osudu, no bezvýsledne. Vtedy sa okolo pacientky všetci zhluknú, medik jej pritlačí dva prsty na vaječníky a tento tlak ju napokon upokojí. V najväznejších prípadoch jej k nosu priložia handričku namočenú v éteri - viečka sa jej privrú a záchvat pominie.

Nemôže byť ani reči o hysterkách, čo naboso tancujú po studených chodbách, vládne tu len tichý a každodenný boj za normálnosť.

Pri jednej posteli sa ženy zhromaždili okolo Thérèse a pozorujú, ako pletie šál. Dievčina s vrkočom obtočeným okolo hlavy sa priblíži k Štrikérke, ako Thérèse prezývajú.

„Ten bude pre mňa, Thérèse?“

„Sľúbila som ho Camille.“

„Už celé týždne mi sľubuješ šál.“

„Jeden som ti dala pred dvomi týždňami a nepáčil sa ti, Valentine. Teraz musíš vydržať.“

„Si zlá!“

Dievčina sa urazene odpojí od skupinky, neovláda pravú ruku, ktorá sa jej nervózne krúti, ani nohu, ktorou jej zas začalo šklbať.

Hneď vedľa nej ošetrovateľka pomáha Geneviève uložiť Louise do postele. Vyčerpané dievča sa ešte zmôže na úsmev.

„Bola som dobrá, pani Geneviève?“

„Ako vždy, Louise.“

„Je so mnou doktor Charcot spokojný?“

„Bude spokojný, keď ťa vyliečime.“

„Videla som ich, ako na mňa pozerali, všetci... Budem rovnako známa ako Augustine, však!“

„Teraz si odpočiň.“

„Budem nová Augustine... Celý Paríž bude hovoriť iba o mne...“

Geneviève prikryje vysilené telo dievčaťa, ktoré zaspáva s úsmevom na bledej tvári.

Na ulicu Soufflot padla tma. Parížsky Panteón, svätyňa slávnych mien, vytesaných na znak úcty do mohutného kameňa, zhora dohliada na pusté Luxemburské záhrady na konci ulice.

Na šiestom poschodí jednej budovy je otvorené okno. Geneviève pozoruje pokojnú ulicu, ktorú po ľavej strane ohraničuje veľkolepý pamätník zosnulých, po pravej zas záhrady so sochami, kam prichádzajú návštevníci, milenci a deti už od skorého rána na prechádzku popri zelených stromoradiach a zakvitnutých trávnikoch.

Keď sa Geneviève podvečer vrátila zo služby domov, pristúpila k svojmu každodennému rituálu. Najprv si rozopla bielu blúzu, bezducho skontrolovala, či na nej nie sú nejaké krvavé alebo iné škvrny, a zavesila ju na malú skriňu. Zašla sa umyť do spoločnej kúpeľne na chodbe, kde občas stretla aj ďalšie nájomníčky z poschodia - matku s pätnásťročnou dcérou, obe sa živia ako práčky a sú samy, muž zahynul počas Komúny. Keď sa vrátila do malého skromného bytu, ohriala si zeleninovú polievku, sadla si na kraj jednoduchej postele a v tichosti sa pri svetle olejovej lampy najedla. Nakoniec, ako každý večer, sa na desať minút postavila k oknu. Nehybná a vzpriamená, akoby si ani nevyzliekla tesnú rovnošatu, zhora pozoruje ulicu, pôsobí neochvejne ako nejaký strážca majáka. Niežeby chcela pri svetlách z ulice rozjímať či snívať - romantika jej nič nehovorí. Túto pokojnú chvíľu využíva na to, aby pochovala deň strávený medzi múrmi nemocnice. Otvorí okno a odovzdá vetru všetko, čo ju sprevádza od rána do večera - smutné tváre i výsmešné grimasy, zápach éteru a chloroformu, klopkanie

podpätkov o dlažbu, neutíchajúce bedákanie a nárek, vŕzganie postelí pod vrtiacimi sa telami. Potrebuje sa len odpútať od toho miesta, pacientok sa to nijako netýka. Tie ju vôbec nezaujímajú. Nedojíma ju osud žiadnej z nich, nijaký príbeh ju netrápi. Od incidentu, ktorý mala ako mladá ošetrovateľka, už nevidí v pacientkach ženy. Tá spomienka sa jej často vracia. Znova má pred očami nastupujúci záchvat chovankyne, ktorá sa podobala na jej sestru, jej na nepoznanie zmenenú tvár, ruky, čo jej zúrivo zovreli krk a nechceli povoľiť. Bola ako posadnutá. Dovtedy si mladučka Geneviève myslela, že s pacientkou si musí najprv vytvoriť vzťah, ak jej chce pomôcť. Zo spárov ženy, ktorej dôverovala a s ktorou súcitila, ju museli vyslobodiť dve ošetrovateľky. Dostala príučku šokom. Dvadsať ďalších rokov, ktoré strávila s choromyseľnými, potvrdilo jej domnienku. S chorobou sa vytráca ľudskosť, robí zo žien bábky s groteskným výrazom, handrové maňušky v rukách lekárov, ktorí nimi manipulujú a vyšetrujú každý kúsok ich pokožky, kuriózne zvieratká, ktoré slúžia len vedeckým záujmom. Už to nie sú manželky, matky ani dospievajúce dievčatá, nie sú to ženy, na ktoré sa hľadá s úctou, nikdy už nebudú ženy, po ktorých muži túžia a chcú ich milovať – sú to pacientky. Hysterky. Daromnice. A jej práca spočíva v tom, aby ich v tom lepšom prípade pomohla vyliečiť a v tom horšom aspoň zabezpečila slušné podmienky ich pobytu v ústave.

Geneviève zatvorí okno, vezme olejovú lampu a položí ju na drevený písací stolík, za ktorý si sadne. V tejto izbičke žije od svojho príchodu do Paríža a jediné, čo v nej možno považovať za luxus, je piecka, ktorá príjemne zohrieva miestnosť. Nič sa za tých dvadsať rokov nezmenilo. Medzi štyrmi stenami je tá istá obyčajná posteľ, tá istá skriňa s dvomi vychádzkovými šatami a jedným županom, tie isté kachle na uhlie a ten istý stolík so stoličkou, za ktorým píše list. Ružová tapiséria, ktorá časom zožltla a vlhkosťou sa miestami zvlnila, predstavuje jediné farebné rozptýlenie v miestnosti, ktorá je inak kompletne zariadená tmavým nábytkom. Strop je klenutý a miestami taký nízky, že musí skloniť hlavu, čo už robí automaticky.

Vezme list papiera, namočí oceľové pierko na drevenej násadke do kalamára a začne písať.

V Paríži 3. marca 1885

*Moja drahá sestra,
už som sa pár dní neozvala, dúfam, že mi to
nemáš za zlé. Tento týždeň boli pacientky prí-
liš nepokojné. Stačí, aby jedna dostala záchvat,
a ostatné to chytí vzápätí. To bude tým koncom
zimy. Celé mesiace máme nad hlavou oceľovosivú
oblohu a chlad v spoločnej spálni, ktorú kachle
nedokážu dostatočne vykúriť. A to nehovorím
o zimných náladách. To všetko výrazne ovplyv-*

ňuje choré mysle, ako iste tušíš. Našťastie tu už máme prvé jarné lúče. A blíži sa bál, tretí pôstny štvrtok je už o dva týždne - áno, uteká to -, takže by sa mali upokojiť. Veď čoskoro vyberieme zo skríň minuloročné masky. To im trocha zdvihne náladu, ale aj zamestnanci sa pritom rozptýlia.

Doktor Charcot mal dnes ďalšiu verejnú prednášku. Zasa s malou Louise. To úbohé šialené dievča sa už vidí na Augustininom mieste, tak veľmi túži po úspechu. Musela som jej pripomenúť, že Augustine sláva natoľko stúpila do hlavy, až napokon z nemocnice ušla, dokonca v prestrojení za muža! Nevďačnica jedna. Po všetkom úsilí, ktoré sme všetci, a najmä doktor Charcot vynaložili na jej liečbu. Ak je žena raz šialená, bude taká celý život, vždy som Ti to vravela.

Prednáška však dopadla dobre. Charcotovi a Babinskému sa podarilo vyvolať pekný záchvat, diváci boli spokojní. Poslucháreň bola plná ako každý piatok. Doktor Charcot si svoj úspech zasluži. Ani si nedokážem predstaviť, čo všetko ešte objaví. Vždy ma to dostane - ja, dcéra obyčajného vidieckeho lekára z Auvergne, také malé nič, teraz asistujem najvýznamnejšiemu parížskemu neurológovi. Nepopieram, že toto pomyslenie naplňuje moje srdce hrdosťou i pokorou.

Blížia sa Tvoje narodeniny. Nechcem na to

myslieť, príliš ma to rmúti. Áno, ešte vždy. Určite ma považuješ za hlupaňu, ale roky na tom nič nezmenili. Chýbaš mi celý môj život.

Moja milá Blandine. Musím ísť spať. Objímam Ťa a srdečne bozkávam.

Tvoja sestra, ktorá na Teba myslí, kdekoľvek už si.

Geneviève si list ešte raz prečíta, potom ho preloží a vsunie do obálky, na ktorú napíše *3. marec 1885*. Vstane a otvorí skriňu. Pod visiacimi šatami sa nachádza niekoľko hranatých škatúľ. Geneviève vezme prvú zvrchu. Vnútri je asi stovka obálok, datovaných v pravom hornom rohu presne ako tá, ktorú drží v ruke. Ukazovák prebehne po dátume na najvrchnejšej z nich – *20. február 1885* – a novú obálku položí na ňu.

Škatuľu zakryje vrchnákom, vráti ju na miesto a skriňu zatvorí.